

Sobór Watykański II przypomniał i podkreślił prawo każdej rodziny do wychowania dzieci: „Rodzice, ponieważ dali życie dzieciom, w najwyższym stopniu są obowiązani do wychowania potomstwa i dlatego muszą być uznani za pierwszych i głównych jego wychowawców. To zadanie wychowawcze jest tak wielkiej wagi, że jego ewentualny brak z trudnością dałby się zastąpić. Do rodziców bowiem należy stwarzać taką atmosferę rodzinną, przepojoną szacunkiem i miłością do Boga i ludzi, aby sprzyjała całemu osobistemu i społecznemu wychowaniu dzieci. Dlatego rodzina jest pierwszą szkołą cnót społecznych, potrzebnych wszelkim społecznościom” (DWCH 3).

Zauważamy w powyższym fragmencie Deklaracji o wychowaniu chrześcijańskim nowe spojrzenie na proces wychowania, w którym działalność wychowawcza jest pokazana nie jako kompetencje różnych instytucji, ale raczej jako wspólna służba. Wielokrotnie wskazywał na to również Ojciec Święty Jan Paweł II, zwłaszcza w liście do rodzin *Gratissimum sane* z 2 lutego 1994 roku, napisanego w Roku Rodziny. Dokument papieski przypomina zasadę pomocniczej roli Kościoła i państwa w dziele wychowania. Z drugiej jednak strony i Kościół, i państwo winny interesować się jakością wychowania realizowanego przez rodzinę i zabiegać, by wychowanie to było jak najlepsze. Kościół jest niejako zobowiązany do zapewnienia swoim dzieciom takiego wychowania, które przepełniłoby ich całe życie duchem Chrystusowym (por. DWCH 3).

Z tych między innymi powodów należy zauważyć książkę *Ochrona funkcji wychowawczej rodziny* powstałą pod redakcją ks. prof. dra hab. Józefa Krukowskiego oraz ks. dra Andrzeja Maćkowskiego i wydaną przez Wydział

Teologiczny Uniwersytetu Szczecińskiego. Stowarzyszenie Kanonistów Polskich już wielokrotnie zajmowało się problematyką rodziny, zwłaszcza podczas tzw. dorocznych konferencji naukowych. 6–7 września 2004 r. została zorganizowana konferencja naukowa na temat współdziałania Kościoła i państwa na rzecz rodziny. W następnym roku zorganizowano konferencję w Sandomierzu, podczas której omawiano funkcję prokreacyjną rodziny. Z kolei, 4–5 września 2006 r. w Szczecinie, omawiano zagadnienie ochrony funkcji wychowawczej rodziny i właśnie niniejsza praca zbiorowa w znacznej mierze jest owocem tej konferencji.

Recenzowana publikacja ukazała się jako już piętnasty tom w serii *Studia i Rozprawy*, prowadzonej przez Wydział Teologiczny Uniwersytetu Szczecińskiego. Na stronie redakcyjnej książki została zamieszczona informacja, iż recenzję wydawniczą przygotował ks. prof. dr hab. Marian Fąka. Omawiana książka oprócz wprowadzenia zawiera trzynaście tekstów naukowych, które zostały podzielone na trzy części. Natomiast na końcu książki zostały zamieszczone noty o autorach, które przybliżają nam postaci autorów poszczególnych artykułów. Każdy z artykułów zawiera propozycje literatury, które mogą stanowić pomoc i podpowiadać kierunek dalszych poszukiwań w omawianym temacie. W każdym tekście zostało zamieszczone streszczenie w języku włoskim, co może ułatwić włoskojęzycznym czytelnikom zapoznanie się z treścią.

W części I *Funkcja wychowawcza rodziny w prawie kanonicznym i w prawie polskim* zostało zamieszczonych sześć artykułów. Zostały podjęte zagadnienia dotyczące ochrony prawa rodziców do moralnego i religijnego

wychowania dzieci w prawie kanonicznym i w prawie polskim, prawa i obowiązki rodziców w zakresie moralnego i religijnego wychowania dzieci w Kodeksie Prawa Kanonicznego, funkcja wychowawcza rodziny w uchwałach II Polskiego Synodu Plenarnego, prawa i obowiązki rodziców względem małoletnich dzieci w Kodeksie rodzinnym i opiekuńczym, zagrożenia funkcji wychowawczej rodziny, wychowanie a znęcanie się w rodzinie nad małoletnim w polskim prawie karnym. Z kolei w części II *Szkoła - miejscem współdziałania Kościoła i państwa na rzecz ochrony funkcji wychowawczej rodziny* znalazły się trzy teksty dotyczące następujących kwestii: współdziałanie Kościoła i szkoły w realizacji misji wychowania - doświadczenia z punktu widzenia Stolicy Apostolskiej, zadania szkoły w zakresie wychowawczym, misja kanoniczna dla nauczycieli religii. Natomiast w ostatniej części III *Funkcja wychowawcza rodziny w praktyce życia Kościoła* znajdziemy cztery opracowania, w których poruszono następujące zagadnienia: misja wychowawcza rodziny w programie pracy duszpasterskiej Episkopatu Polski, ochrona funkcji wychowawczej rodziny w pracy Kościoła katolickiego na Białorusi, wykluczenia prawa-obowiązku wychowania potomstwa a ważność małżeństwa kanonicznego, odpowiedzialność rodziny za powołania kapłańskie. Rodzice zawsze pozostają na pierwszym miejscu bezpośrednimi wychowawcami swoich dzieci, bowiem mają w tym względzie pierwsze i podstawowe uprawnienia. Są wychowawcami przede wszystkim z tego powodu, że są rodzicami. Rodzice to zadanie dzielą również z innymi ludźmi oraz instytucjami - zwłaszcza z Kościołem i państwem, jednak tutaj winna być realizowana zasada pomocniczości. Rodzice przecież nie są w stanie zaspokoić wszystkich potrzeb całościowego procesu wychowawczego, zwłaszcza gdy chodzi np.

o wykształcenie, czy szeroko rozumianą dziedzinę społecznienia. W tych właśnie dziedzinach, w których rodzina nie może skutecznie działać sama, zasada pomocniczości wspiera miłość rodzicielską, odpowiada dobru rodziny. Wszyscy inni uczestnicy procesu wychowawczego działają niejako w imieniu rodziców, w oparciu o ich zgodę lub nawet na ich zlecenie (por. LR 16).

Należy mieć nadzieję, że omawiana praca zbiorowa stanie się przyczynkiem do podejmowania dialogu, poszukiwań i refleksji nad tym, jak rzeczywiście wygląda stan i ochrona funkcji wychowawczej rodziny i to zarówno w prawie kanonicznym, jak i w prawie polskim. Ze zrozumiałych powodów książka jest napisana specjalistycznym językiem, ale jednocześnie dotyczy jakże znanych powszechnie zagadnień, dlatego wydaje się, iż będą po nią sięgać nie tylko kanoniści czy specjaliści z zakresu rodziny i wychowania, ale z pewnością wszyscy ci, którzy myślą i przygotowują się do życia w małżeństwie i rodzinie, a także ci, którzy troszczą się o rodzinę w każdym wymiarze jej życia i działalności. Zwrócili na to również uwagę Redaktorzy książki, którzy podkreślając ważność i aktualność podjętej problematyki, napisali we wprowadzeniu: „Stwierdzenie, że ochrona funkcji wychowawczej rodziny jest zagadnieniem fundamentalnym i zawsze aktualnym - zarówno dla społeczeństwa, jak i Kościoła - nie powinno budzić żadnych wątpliwości. Waga tego zagadnienia wynika z niezaprzeczalnego faktu, iż przyszły obraz społeczeństwa i Kościoła zależy od procesu wychowania młodego pokolenia, a fundamentalne miejsce w tym procesie zajmuje rodzina. [...] To zadanie współpracy na rzecz ochrony funkcji wychowawczej rodziny jest szczególnie ważne w dzisiejszych czasach, kiedy to mówi się o kryzysie instytucji rodziny. Nie chcąc, naturalnie, pomniejszać problemu, chcemy jednocześnie

zauważyć, że sytuacja kryzysu niekoniecznie musi prowadzić do ostatecznego zniszczenia powyższej instytucji. Wręcz przeciwnie, jeśli spowoduje rzetelną dyskusję nad jego źródłami i sposobami wyjścia z niego oraz zapobiegania mu, a następnie zaowocuje opracowaniem

odpowiednich programów duszpasterskich i edukacyjnych, a także rozwiązań prawnych afirmujących rodzinę, może przyczynić się do umocnienia tej instytucji” (s. 7 i 9).

ks. Józef Stala

Bernhard Nausner, *Human Experience and the Triune God. A Theological Exploration of the Relevance of Human Experience for Trinitarian Theology*, Peter Lang, Oxford–Bern–Berlin–Bruxelles–Frankfurt am Main–New York–Wien 2008, 324 s. (Religions and Discourse, 41)

Monografia Bernharda Nausnera stanowi jedną z ważniejszych pozycji na liście książek poświęconych współczesnej odnowie teologii trynitarnej w perspektywie ekumenicznej. Jest ona, co nie zdarza się często, oryginalnym przykładem teologii konstruktywnej, czyli takiej, która stawia sobie *explicit*e zadanie wpisania tradycji wiary i teologii w nowe konteksty interpretacyjne. Z tego powodu praca Nausnera wyróżnia się w morzu książek poświęconych teologii trynitarnej: jej głównym zadaniem, w odróżnieniu od wielu innych, nie jest opisywanie i powtarzanie poglądów innych, lecz własna propozycja teologiczna wyrosła w dialogu zarówno z ekumeniczną tradycją teologiczną, jak i z filozofią i naukami o człowieku.

Celem autora jest właśnie wypracowanie nowego podejścia do Trójcy Świętej w teologii. Czy to jednak jest jeszcze możliwe? *Human Experience and the Triune God* to jedna z nielicznych prac w dziedzinie teologii trynitarnej, która wyraźnie pretenduje do zaproponowania nowego paradygmatu trynitarnej, opartej na rzeczywistości ludzkiego doświadczenia. Nausner stawia pytania o wagę teologii trynitarnej dla rozumienia ludzkiego doświadczenia i jednocześnie o znaczenie ludzkiego doświadczenia dla teologicznej refleksji nad boską, trynitarą intymnością. Doświadczenie

staje się w ten sposób fundamentem nowych dróg teologii trynitarnej, schematem pozwalającym syntetycznie (w znaczeniu Kantowskim, jako poszerzenie zakresu wiedzy) opisać objawioną boską rzeczywistość w taki sposób, aby jednocześnie odsłonił się jej związek ze światem człowieka w jego codzienności.

Nie ulega wątpliwości, iż owo połączenie trynitarnej misterium i ludzkiej egzystencji stanowi główny cel pracy Nausnera, który w ślad za Rahnerem próbuje wydobyć teologię trynitarą z jej izolacji. Tym razem idzie o uwolnienie trynitarnej refleksji Kościoła z jej separacji w stosunku do egzystencji jednostki, tak jak ona doświadcza swojej egzystencji. Nie idzie o jakieś aprioryczne rozumienie owej egzystencji, lecz o jej faktyczne, dane w konkretnym doświadczeniu znaczenie i o jej faktyczny kształt i strukturę. Przedmiotem badań prezentowanych w książce jest zatem związek, jaki zachodzi między konkretnym, faktycznym doświadczeniem ludzkiego życia a teologią trynitarą. Nausner próbuje połączyć te dwa pola rzeczywistości, tak aby ukazał się ich wzajemny związek w całej swojej nieusuwalnej organiczności i oryginalności. W trakcie badania owego oryginalnego związku zależności Nausner przedstawia własną koncepcję metodologii korelacji. Z jego perspektywy naświetlenie związku